

в часі війни добре і гідно сповнила завдання супроти нації, поставлені їй історичним моментом. Колиж після війни проголошено рівноправність жінки, було і є кому вийти на позиції, зайняти їх. Це є плоди її посівів. Від неї виводиться новий тип українки, хоч сама вона не виграла ні одної політичної боротьби, так як від Маркіяна Шашкевича почалась відродження української національної ідеї, мови і літератури в Галичині, хоч він сам не залишив ніодного імманентного літературного твору.

(Док. буде.)

М. Гоца.

Універсалізм

(Докінчення)

VI

Не так діється із здоровими націями. Клясові, соціальні чи національні питання в Англії, Ірландії, Італії і Німеччині не вирішувались нападами на громадську організацію взагалі та моральні вязи, богу-духа винну релігію та націоналізм. Не вирішувалося визволення Німеччини та згноблення Бонапарта „побратимством“ з французькою нацією, теорією „братерства“, післанництва і посвяти за всіх страждальчих, лише дійсним згнобленням Наполеона. Боротьба інтелігентного англійського робітника не йшла по лінії перевертання горі дном життя, вона зробила англійське робітництво найбільш зорганізованим і могутнім з усіх „пролетарів“ світа. Рішаючий голос в справах британської Імперії здобув собі англійський робітник не заперечуванням вартости індивіда, не комунізмом й утопіями раю, а зорганізованою, твердою боротьбою з іншими верствами нації за вплив — не пролетаризацією, лише аристократизацією.

Цікавим і ненормальним станом були тріумфи комунізму в Німеччині. Це мігби бути аргумент проти мого способу вияснювання подібних фактів, що мовляв, почуття соціальної, цивілізаційної чи національної нижчости є причиною цієї форми явної мрії. Понижена Німеччина з довгами й економічною кризою стала добрим ґрунтом під ширення комуністично-інтернаціоналістичних теорій — утопійної регабілітації ураженої універсалізмом амбіції. Одначе ми є свідками пробудження німецької нації з моральної депресії й відродження націоналізму, що є потвердженням великої культури й здоровости німецької душі, яка здібна запалюватись і не стратити почуття дійсности ані не збаламутитись раціоналізованими мріями, ні регабілізувати свою пониженість гельотськими методами. Але це можливе лише у таким здоровім орґанізмі, як німецький.

VII

В нас, ще раз-ураз темні сили несвідомої реакції на гельотизм кочують між „поважним“ відломом громадянства — раз-ураз воскресають в душах гельотів теорії Драгоманова, Липинського; тріумфує „демократизм“, пацифізм, злигування-кумання, етапізм чи еволюціонізм, апотеоза большевизму — інтернаціонал усіх мастей і форм.

І так признається наш учитель гельотизму чи провансальства, по термінології Д. Донцова, в листі до Кониського, щодо свого націоналізму: „Націоналізму як чогось такого, що існує само в собі я ніколи ніде не міг пізнати, — а я не хвастаючись, скажу, що перечитав усе важніше, що про це написано германами, романцями і славянами“.*) Чому не міг „добачити“ Драгоманов націоналізму? М. Мухин приписує це впливові матеріялістичного XIX ст. говорячи: „Мову отже Драгоманов бачив і тому ще її визнавав, а націоналізму — „не міг пізнати“, бо ніде його не бачив. Бо річей, які не дасться ні зміряти, ні зважити — цей типовий ученик матеріялістичного XIX віку — не завважив і не визнавав“. Чи можна лише тим зрозуміти „непонятність“ такої „розумної“ людини, що прочитала всі відносні праці про націоналізм та не могла його „пізнати“, хоч по суті річі пізнала, що існує нація — російська, визнаючи „обрусеніє“. Яке місце визнавши українській нації — собі самому — визнавши націоналізм? Мусівби усвідомити себе членом поневоленої нації й стреміти до скинення оцього тавра рабства-неволі а чуючись безвольним і бачучи безвихідну сучасну ситуацію, мусівби признатись, усвідомити собі пониження й безрадіність. Замість шукати метод боротьби з оцими умовинами й стреміти безоглядно до скинення тавра неволі легше одначе вийти з такої ситуації універсалізмом у формі „обрусенія“ — москвофільством. Легше й краще є рабові оправдати своє становище безвольности, прилягнути до чужого „загумінка“, аніж боротись і здобувати свій власний.

Матеріялізм можна узнати за причину „недобачування“, але в цім сенсі, що він сам як то ми бачили є продуктом і симптомом світогляду раба — його викривленої душі. Ті, що шукають реабілітації за пониження іншої сторони людської гідности, закриваються матеріялізмом, „гіпертрофією“ інтелекта і „чистим розумом“ в оцінці життя. Консеквенцією цього є відкинення ідеалізму, „непонятних річей“, яких душевна ураза не дозволює „пізнати“.

Непонятність Драгоманова, це ясний і зрозумілий процес, який переживає кожний з нас, коли шукає якоїсь річі, дивиться на неї а не бачить, бо вона, коли вглянемо ближче

*) М. Мухин, „Драгоманов без маски“, „Вістник“ том. IV. ст. 806.

в причини її недобачування, вжеться з якоюсь для нас неприємною ситуацією.

„Почуття глибокої тривоги огортало його (Драгоманова М. Г.) коли він раптом припускав можливість реального повстання української державности“ — стверджує Мухин у згаданій праці. Це наглядний симптом існування здушення цілого „національного комплексу“ чуттєвого й його натиск на несвідомі сили душі, від яких залежить виключно напрям праці інтелекту в людей цього типу. Коли ще усвідомимо собі, що Драгоманов „виправдує національне ренегацтво, бо він проти того, щоби колектив накидував одиниці „примусові думки“ і „примусові почування, котрі треба раз на завжди залишити на волю особи“,**) то ясним буде походження драгоманівського універсалізму — „обрусенія“, — його особистий анархізм, як реакція ображеної амбіції, а вже апетит на куратора київської шкільної округи по настанні „добрих часів“, вкаже на аспірації, „ображеного“ осібняка й дійсні мотиви цілої мрії та її раціоналізації.

Сам акт „злигування“, кумання з панамі, з тими, що йому імпонують силою, — „шляхетнішим завданням“, само стремління до „обрусенія“ та визнання „одної матери“, це такий сам акт, як і в отих „скрайно“ інтернаціоналістичних теоріях: через відкинення індивідуалізму припущеної нації піднести себе з рабського стільчика „нижчої“ людини — покуматися з „панамі“.

Наш селянин дуже гордий коли має рідного священика кумом, наш „політик“, — коли кумається з пануючою над ним нацією.

Катеринич, російський землевласник — оповідає Е. Чикаленко в своїх „Споминах“ — тішився — царським байстрюком, мовляв: „мій Митрофан царського роду!“... Сам зводив жінку з Олександром II., щоби міг чванитися, що споріднений з царями.. Це саме явище з цими нашими, що признаються до спільної „матери“ — одного походження, мовляв „і ми русській народ“ (варіанти: „і ми Схід Європи“, „і ми трудящі всього світу“).

Доводилось мені „дискутувати“ з одним галичанином, що подавав себе за „істинно русского“. Він також бачив мову, як і Драгоманов, та окремої нації „не бачив“. Подібні осібняки прямують до „посвоячення“ України „більшевицькою Росією, а не бачать поневолення неюж України, хоч це бачить. цілий світ. Аргументи обох однакові. Один і другий говорить, що бачить мову, але не бачить окремої нації. Чи це не доказ єдності психічної „урази“, що не дозволяє „бачити“ — чейже це люди з двох ріжних століть.

Як людина прямує несвідомо до „ввищення себе“ уроченими „брехнями“ — в нашій буденній розумінні — посвід-

**) М. Мухин, тамже.

чить сам оцей „істинно рускій“. Коли представились йому перспективи для майбутньої України та в звязку з тим „перспективи“ для Росії, раптом признається, ніби байдуже, що його родина українська, але з нею „зле живе“. Хоч не живе добре, але родина українська т.з. „не уступає й тобі походженням“. Відразу ж можна зрозуміти ціль признання, а власливо урочення, бо зараз же говорить мені його товариш, що його брати такі самі українці як і він.

Ходить мені про наглядніше виказання, що це звичайний механізм нашої несвідомости, що людина кожна живе уроченнями, хоч не кожна воліє бути байстрюком, хочби царським, ніж признається до приналежности до поневоленої нації й людським способом прямувати до регабілітації ураженої амбіції, як це зробили німці.

Поминаю тут зовсім факти явного й свідомого самоупідлювання людьми, що вдовільняють свою совість лише шлунковими аргументами. Маю на думці свідоме ренегацтво. Ці люди не творять уроченя і теорій — зраціоналізовань своєї „брехні“ — свого уроченя. Вони содай не сіють зарази, бо зовсім відпекуються своєї нації, а не кочують серед неї, оправдуючи своє становище всіми зусиллями й спритом людського інтелекту. Це все наслідки психічної урази — здушення цілого комплексу звязаного з неприємністю й відси це „недобачування“, непонятність, лють на предмет, що будучи обектом амбіції, з неможности її заспокоїти, стає „немилим“. Всі подібні здушення є вічнотривалі, аж до усвідомлення собі людиною першої причини загальмування психічної енергії, цілого ланцюга здушень і ураз, що лиш можливе в психоаналітичній клініці. Інакше урза, уже й по факті усунення безпосередньої її причини, є далі тривалою у наслідках. Це дає можливість зрозуміти, чому раб, уже й по скиненні неволі, показується далі рабом. Чому так тяжко перейдено до проголошення самостійности України по розвалі Росії, чому вже по проголошенні української держави знову знесено самостійність і заступлено її федерацією, чому мріється знову про возсоединення „трьох Русей“, чому й автора цієї теорії вважається великим і „першим незалежником і патріотом українським“, чому оправдується наїздника теорією „татарських людей“, які нібито „не мають нічого спільного з добримі братами славянами“.

Як велику ролю відіграє національна амбіція, вроджене й виховане почуття приналежности до даного народу зрозуміємо, коли вглянемо, якої праці задав собі, та як консеквентно обґрунтував та уарґументував свою теорію покійний Вячеслав Липинський. Принеслаби багато користи для українського національного відродження ця здібна людина, колиб не психічні комплікації, що всі можливости великого інтелекту скермували на раціоналізацію амбіціональної мрії — урочення. Людина хвора душевно в цей спосіб, з невиладку-

ваною психічною уразою і цілим випертим комплексом, не здібна числитись з реальним світом, ані йти дійсно раціональною дорогою до здійснення стремлінь. Вона здібна йти лише шляхом зраціоналізованих мрій. Ціла теорія Липинського прямує до погодження мрії з дійсністю українця-патріота, мрій про вищість, панування і власну гідність. Виступають у ній всі питомости процесу раціоналізації: т. зв. „кумства“ з панами ситуації (братерство Русей) і заступства — скермування афективного моменту на заступну річ.

У Липинського заступна річ злости інакша як у Драгоманова. Липинський не міг скермувати ненависти на націоналізм, у розумінні стремління до самостійности без підлягання „братам“ москалям, ані на Москву, причину амбіціональної урази, бо перешкаджав момент „братерства“, споріднювання з нацією-паном. Афективний момент скермується в тім випадку на уроєний предмет — татарських людей — і на зраціоналізовання цієї одної заступної річі, що творить її мрія, створюється ціла теорія — „кратій“ (охльократії, демократії і клясократії). Кожний подібний процес так ускладнений, що подрібно його заналізувати можна хіба в спеціально йому присвяченій студії. Липинський розглядає всі можливі форми організації держави й доходить до цього, що зводяться вони до трьох головних форм: клясократії, демократії і охльократії. Найкраща малаби бути форма клясократії (влада оперта на свого роду еліті — аристократії хліборобській з монархом на престолі) — дві останні означають: демократія — безголовія, охльократія — неволю. Досі „руський Схід“ стогнав під ярмом оцей охльократії — якоїсь спеціальної раси людей, яких зве „людьми татарськими“. Чесні і смирні браткове славяни — „великороси“, „малороси“ й білороси — гнуть карки в ярмі татарських людей. Україна має місію: визволити „руський Схід“ зпід їх яра і надати йому „одну з найкращих“ форм — клясократію. На „татарських людей“ отже (замість на російську націю) спихається всю вину поневолення України (і цілого славянського Сходу).

Раб з одної сторони шукає байстручих звязків, покликається на „дідів прославлених“, шукає „одної матери“, щоб піднести своє „я“, з другої сторони — мусить оправдати, очистити своїх кривників, щоб почуття дійсности могло погодитися, мало право признати кумство або чужу суверенність над собою — ідеалізацією суверенів.

Так знана е ідеалізація панів в легендах та факт підхоплювання кожної їхньої прикмети та роздмухування її у версіях про „царя-батька“ — „доброго пана“ і т. п. Тим зрозуміємо цю горячу оборону російської „вдачі“ та відкидання всяких наглядних лихих прикмет москаля. „Надзвичайно вороже наставлений у відношенні до українського націоналізму, Драгоманов незмінно плекає натомість оптимістичні, ідилічні погляди на майбутнє російських державних

і суспільних відносин“ — стверджує Мухин. Така сама історія з Липинським. Тут дуже наглядно виступає т. зв. момент регабілітації — „чиста“ явна мрія, яку свobodно розвиває людина вже по зраціоналізованні всіх мотивів, по „заспокоєнні“ совісти й почуття дійсності — мрія іділлі, як регабілітація стану (поневолення), що став причиною психічної урази. Драгоманов мріє про добрі часи, коли переможе демократія в Росії, Липинський мріє про те, які то ідилічні будуть відносини в „клясократичнім Руськім Сході“, коли то Україна потрапить „стати на чолі великого грядущого руху — органічного і національного відродження трьох Русей“ і в „питаннях Руського Сходу буде чинником позитивним, будуючим, а не негативним і руйнуючим“. Навіть уже Ганді, голосячи любов до ворогів і пасивізм не посувається так далеко бо в питанні „органічним“ голосить і наказує самовистарчальність, не-кооперацію — не співпрацювати! Він не числиться з тим, що через те стає для англійця чинником руйнуючим, він каже любити „позитивно“... Так кожна явна мрія, як у дітей, так і зраціоналізована у старших є сповненням якогось нездійсненого бажання, регабілітацією пониження й неприємности ізза цього, мрійним вивищенням та можливістю вдоволення ізза можности прийняття, повірення в оправдану зраціоналізовану мрію — достосовану до вимог ratio. Так мала дівчинка, коли батьки перестають займатися нею з причини прибутку нової дитини, творить собі уроену товаришку, над якою виливає всі почування ненависти спрямованої на молоденького брата; інша, про яку оповідає Грін, творить собі ідеальну державу, царство, в яким є королевою. В ній усі її слухають та поводяться по її приписам. Це регабілітація заведених аспірацій на провідника кляси. Ця сторона регабілітації слідна в усіх теоріях універсалістичного характеру, що все є вислідом заведених особистих аспірацій та амбіціональної урази, якого небудь характеру. Це вдоволяє гідність „принципіяльну“ осібняка — національну гідність і гідність перед самим собою, тим, що без потреби витягання з несвідомости немилого здушеного комплексу, уможливорює процес самозамилення очей несвідомими силами душі. Так дбає несвідомість про себе, так маскується, що оті зраціоналізовані явні маски більш прикриті, законсервовані, як оці символи сонних марев, ці заступні особи й ситуації, що є відповідником напружень загальмованої енергії процесів. Інтелект попиханий несвідомими силами нахабно й геніяльно працює в їх користь. З продукту підлости — рабства робить обект амбіції та гордості („совітський Союз“, „Союз трьох Русей“), робить щось вищого, та каже людям чутися вищими з цього, що вони „інтернаціоналісти“, що визуті з якихсь там „неморальних партикуляризмів“, „нелогічних націоналізмів“. Подібно, як гомосексуалісти чуються вищими над нормальних людей „бо об-

ходяться самі, без другого пола“ — „незалежні люди“, що осягають останній щабель „поступу і унезалежнення“ людини. Справджує це п. Ваше у згаданій праці: „Збоченці, принайменше мужчини є це переважно резонери, що стараються для оправдання своєї пристрасти вишукувати аргументи фізіологічні й метафізичні, смішні у своїй пересаді“***). Людина, зраціоналізувавши свою мрію, з обекту амбіції робить щось „нерозумного“, „нельогічного“ — а з продукту раціоналізації (поневолення) робить обект гордості, амбіції.

VIII

При кінці застановить нас ще питання, чому одні люди вибирають перший, Грінів вихід із подібних ситуацій — відкидають утопію, другіж знову — приймають її й намагаються її зраціоналізувати, або повірюють в неї, як в щось бездискусійне, догмат — як жиди в старий завіт. Є це kwestія по більшій часті типу людини.

Г. Грін за Юнгом подає два типи людей: екстравертиків і інтровертиків. Мусимо признати одній людині більшу, другій меншу спосібність і здібність до ураз загальмувань у стремлінні людської життєвої енергії до „розв'язання“ себе, виладування й розвитку. Ті розвиткові тенденції, якими проявляє себе життєва енергія мусимо признаги вродженими й сталими кожному гатункові звірят. Всяке діяння людини, її зусилля зводяться до акції й реакції між людиною а оточенням. Життя є безнастанним пристосовуванням себе людиною до оточення, до умовин свого існування й зусиллями до зміни оцього зовнішнього світа — пристосовуванням зовнішніх умовин до себе. Людина має дві можливости до виходу з ситуації незгідности свого „я“ з оточенням: або змінити в якийсь спосіб своє „я“, приноровити його до обставин, або старатися обставини приноровити до себе — нагнути оточення до свого „я“. Залежно від цього, як людина реагує — чи гнеться чи нагинає — поділити можна людей на два типи. Грін зве перший стратегічним типом. „Стратегік є це тип названий Юнгом „інтроверсійним“. Життя для нього є взаїмним пристосовуванням оточення й людини“. „Другий тип, навпаки, старається жити так, що змінює своє оточення. Юнг називає, цей тип „екстраверсійним“.

Ясна річ, що тип, який живе в той спосіб, що старається пристосовуватися до зовнішніх умовин в ситуаціях таких, які я наводив, найде вихід у пасивній поставі, у раціоналізації свого положення. В конфлікті між своїм становищем і амбіцією не вибере активізму реального, як зробивби це тип екстравертика, лише пасивізм. Залежно від інших умовин пасивізм його буде і зовнішній і внутрішній —

***) G. Vachet — Niepokój płciowy ст. 34

т. зн. дійде до негачії всього, що лише стало на перешкоді його бажанням і негачії самих бажань та — щоби бути консеквентним, через узагальнювання створить пасивістичний універсалізм, слідний у всіх майже релігіях азійського походження.

Пасивізм може обмежитися лише до відношення супроти існуючих умовин, а енергія людини звертається до активізму самого процесу раціоналізації мрії, що має заступити дійсність. І так зраціоналізована мрія приймає вигляд теорії. Не дивно отже, що переважно всі подібні теоретики, це здебільша загальновідомі „Гені“ з „гіпертрофованим“ інтелектом, при чім цю гіпертрофію міряється розмірами написаних томів. Богато правд при тім видвгають ці теоретики, — в чім їхня заслуга — але ці правди вміло вживані стають маскою для зарази-утопії. Всі ми відчуваємо якусь „недокладність“ земного життя — є якийсь диссонанс між нашим „я“ і самою суттю життя, що я вже вияснив у вступі. Ціж люди, маючи справніші мозки від загалу, зраціоналізують йому його становище.

Не дивно отже, що ці теоретики які „відчули“ вагу життя є напричуд працьовиті, а з під їх пера виходить багато „життєвої мудрости“, бож усей активізм та енергія людини спрямовується в подібних випадках на одну річ — потребу самозамилення, потребу раціоналізації, що дає їм можливість існування в таких умовинах, що виключають існування нормальної людини, вона їм дає вдоволення. Явна мрія є ідеальним заспокоєнням бажання, а вдоволення, що товаришить їй є такі самі які булиб при заспокоєванні бажання, виконувані самої інстинктової чинности. „Затоплювання себе в мріях є отже втіканням від „дійсности“, а скермовуванням себе до приємности“ — говорить Грін.

Найважнішою причиною, що одні люди реагують так а другі інакше на зовнішні явища, мусять бути вроджені диспозиції людини та „вроджений“ нахил до ураз, загальмувань психічної енергії. Найтривалішими та найбільш багатими в наслідки є урази й загальмування життєвої енергії у молодости, коли то наше „лібідо“ переходить свої розвиткові стадії. Коли на якийсь з них задержиться розвиток „лібідо“, осібняк лишається недокінченим. Це перше загальмування — якби магнет, що потягає за собою ряд інших — стає спеціальною, набутою причиною до подібних здушень та хворіб душі, що є наслідками цих здушень.

Лікування таких недуг є дуже важке через спротив психіки осібняка признатися до причини душевних ураз та головно їх першої причини, що зайшла в ранній молодости. Тому психоаналіза приміює при ліченні т. зв. методу регресій, т. зн. вертання до чимраз давніших переживань, бо актуальна ураза, як я вже сказав, є одною з цілого ряду інших. Психічний спротив не дозволяє здемаскувати працю

несвідомости — тому то подібні люди, коли їм виявити дійсні мотиви їхнього діяння, дуже запальчиво опонують, протривляється та ще й накидуються з лайкою, попихані до цього несвідомістю, не знають, що оця їхня лють є власне доказом існування дефекту в їхній душі, замкненого, здушеного комплексу, якого відпечатання грозить здемаскуванням цілого процесу душення „неприємностей“. Херий ніколи не признається й не знає про свою недугу, а як вона приймає часом і тілесні прояви (в тяжких випадках), то не знає причини й цих симптомів. Про це дбає т. зв. „психічний цензор“, щоби ані крихтка несвідомости психічних процесів людини не вдерлася до її свідомости в своїй чистій формі, ворожій амбіціям „я“ людини, бож може здискредитувати всі їхні „тайні“, здушені стремління, на які не годиться почуття дійности, умовини й мораль та „ідеальне“ „я“ особовости.

Бенжамен Креме.

Мистецтво й демократія

(З французького)

Моріс Шарні, літературний критик *Progrés Civique* влаштував серед читачів журналу цікаву анкету. Він передрукував, без підпису авторів, ряд текстів з новочасних авторів, як Рімбо, Валері, Пруст, Жіраду, Кокто, Дельтель, Кльодель, Дюгамель, Сюарес і ін. „Чи ви це розумієте? Подобається це вам?“ — питалася анкета і, як треба було сподіватися, велика більшість читачів відповіла, що ані розуміє, ані любить цієї новітньої літератури.

Звідди вже один крок до висновку про розбрат між читаючою публікою і модерною літературою, крок, перед яким, на мою думку — треба надуматися, чи його зробити.

Передусім вибір Шарні — є довільний, можна сумніватися, чи зібрані ним взірці дійсно репрезентують сьгоднішню літературу. Крім того відсутність контексту або конечних пояснень затемнюють авторів навіть приступних як Лярбо чи Ромен. Це все одно, як би ми хотіли показати комусь чийсь хату — крізь дірку від ключа замість крізь настіж відчинені двері. Але Шарні своєю анкетною ставляє важливу проблему — про відношення між мистецтвом і демократією.

Проблема — мистецтво й демократія — відносно нова. Вона з'явилася разом з запровадженням демократичного ладу, загального виборчого права і примусового навчання. Коли Расін або Молер відкликалися від критиків до публіки, — вони відкликалися до еліти, до двору, до Парижа.

Перші герці між ширшою публікою й мистцями починаються в часи романтизму. Ці герці переминаються в правильній бої в добу натуралізму. Теофіль Готе, романтик і Фльбер-